

Rafael Lindqvist

Anna Berg Jansson:

I mötet mellan modern management och professionell praktik. Ny organisering möter sjuksköterskeprofessionen

Luleå tekniska universitet, Institutionen för arbetsvetenskap, 2010

En utgångspunkt för denna avhandling är att organisationer och organisering är centrala fenomen i vår typ av samhälle. Organisationer binder samman individuellt och kollektivt handlande; organisationer begränsar, men möjliggör också handlande. Det är ett sätt att förstå individers och yrkesgruppers villkor. I det sammanhanget blir förhållandet mellan organisation och profession viktigt. New public management, NPM, är en sådan organisationsförändring som påverkar människors arbetsvillkor – i det här fallet sjuksköterskornas arbetsvillkor. Men viktigt i sammanhanget är förstås också de professionellas strategier och aktiva handlande. Avhandlingen har två teman: införandet av processtyrning vid ett sjukhus som är en sammanslagning av två tidigare sjukhus – och införandet av telefonrådgivning inom primärvården vid tre olika enheter. Avhandlingens övergripande syfte är att analysera hur förändringar i sättet att organisera och styra svensk sjukvård påverkar sjuksköterskeprofessionen. Vilka blir effekterna

för sjuksköterskan? Varför fick idén om telefonrådgivning betydande effekter för sjuksköterskans praktiska arbete, medan idén om processtyrning inte fick några nämnbara effekter? Det är en sammanläggningsavhandling med fyra artiklar och en ramberättelse som utvidgar

och fördjupar beskrivningar och analys. Det metodiska angreppssätt som tillämpas är ett abduktivt förhållningssätt; genom en tematisk innehållsanalys av intervjuer (med ett 60-tal chefer och professionella, samt 8 sjuksköterskor och 15 gymnasielärare) och dokument sker en pendling mellan begrepp och empiri; ibland är analysen teoridrivna, ibland empiridrivna.

I den första artikeln beskrivs och analyseras införandet av processtyrning via

Rafael Lindqvist är professor i socialt arbete med inriktning mot social omsorg vid Göteborgs universitet
Rafael.Lindqvist@socwork.gu.se

organisatoriska förändringar och sammanslagningar av två sjukhus. Blev det processtyrning? Om så, varför infördes den? För att legitimera nya sätt att leda och styra verksamheten? I den andra artikeln beskrivs sjuksköterskornas upplevelser av att arbeta med telefonrådgivning och datoriserat beslutsstöd. I den tredje artikeln analyseras förhållandet mellan organisationsförändring, det vill säga NPM och idén om telefonrådgivning, som detta framträder i fyra utredningar från dåvarande Landstingsförbundet. I artikel fyra diskuteras vad intraprofessionella relationer betyder för sjuksköterskor och gymnasielärare och hur NPM-relaterade arbetsorganisatoriska förändringar (multidisciplinära arbetslag, rutiner för telefonrådgivning) påverkar dessa relationer.

Det teoretiska ramverket utgörs av nyinstitutionalismen i organisationsanalysen, närmare bestämt en skandinavisk variant som betonar inomorganisatoriska processer, aktörskap, idéspredning och som utgår ifrån fallstudier. Från den amerikanska nyinstitutionalismen (Scott, Meyer & Rowan, DiMaggio & Powell) har författaren med sig föreställningen att organisationers arbetsvillkor är starkt beroende av omgivningen. Organisationer ska inte ses som autonoma, rationellt tillskapade enheter. De behöver klara både sina instrumentella uppgifter och säkerställa legitimiteten genom att anpassa sig till omgivningens regler, normer och kognitiva förhållningssätt. Om spänningen mellan dessa båda uppgifter blir för stor, kan organisationen behöva "koppla loss" det praktiska arbetet från den formella strukturen för att verksamheten ska fungera på ett smidigt sätt. De organisationer som behandlas i avhandlingen betraktas som institutionaliserade organisationer, det vill säga starkt beroende av en omgivning som de måste anpassa sig till. NPM och processtyrning är sådana förhållningssätt som de aktuella sjukvårdsorganisationerna har att förhålla sig till och som behöver infogas i en kontext som i allt väsentligt består av människobehandlande organisationer.

Ett annat teoretiskt perspektiv som används är det professionsteoretiska. NPM med dess inriktning på decentraliserat resultat- och kostnadsansvar, interna marknader, fokus på kunder och mätbara resultat, kostnadsmedvetenhet och ständiga rationaliseringar och en större handlingsfrihet för byråkrater och chefer går inte självklart ihop med de välfärdsprofessionellas anspråk på autonomi och självbestämmande. De båda styrningsmodellerna kan lätt komma på kollisionskurs. Det är lovt att författaren försöker reda ut det motsättningsfyllda i denna relation. Hon tar inte sin utgångspunkt i någon på förhand given definition av vad en profession är, utan använder sig av begreppen yrkesprofessionalism och organisationsprofessionalism för att fördjupa förståelsen av varför sjuksköterskorna i det här fallet motverkade eller i varje fall visade sig skeptiska till telefonrådgivning. De agerade utifrån en slags yrkesprofessionalism. Någon referens till den ganska omfattande forskning som finns om sjuksköterskeprofessionens framväxt och samtida villkor återfinns inte i avhandlingen, vilket hade

kunnat fördjupa analysen. När det gäller processtyrning var fallet det motsatta. Här upplevde sjuksköterskorna positiva konsekvenser. Det dagliga arbetet fick ha sin gång, utan att nya instruktioner, regler och rutiner infördes, och det gynnade sjuksköterskorna. Processtyrningen tolkas i nyinstitutionella termer så att det skedde en löskoppling mellan "pratet om processtyrning" och den praktiska tillämpningen, vilket fick legitimera genomförandet av den nya styrningsmodellen. I den tredje artikeln spåras i vilken mån centrala begrepp från NPM, återfinns i några utredningar från dåvarande Landstingsförbundet för att motivera att telefonrådgivning införs i sjukvården. Textanalysen visar att begrepp som bristande tillgänglighet och effektivitet, ökat fokus på patienten, vård på lika villkor framhålls som centrala motiv. När ny teknologi medför ökade möjligheter att dokumentera, följa upp, etcetera, presenteras detta från centralt håll som en nödvändig modernisering av vården. Detta nya normativa förhållningssätt är något som sjukvården generellt sett måste anpassa sig till enligt reformretoriken. Det hade varit önskvärt att i sammanhanget få en analys av hur denna idéspredning från central nivå till regional nivå gått till; idéer förändras och ompaketeras under färdens gång och de anpassas till de lokala förutsättningar som gäller. Dessa frågor får inget svar i den textanalys som genomförts. Men här hade intervjumaterialet kunnat användas för att kasta ljus över problematiken. En viktig del av teoriapparaten förblir outnyttjad genom att själva spridnings- och överlämningsaspekten inte berörs.

I den fjärde artikeln jämförs sjuksköterskors och gymnasielärares upplevelser av intraprofessionella relationer, det vill säga relationer inom den egna yrkesgruppen. För båda grupperna gäller att det finns en spänning mellan profession och organisationen och de villkor denna ställer på medarbetarna. Båda grupperna beskriver att de intraprofessionella relationerna är viktiga för erfarenhetsutbyte, kunskapsöverföring och emotionellt stöd. Sådana relationer kan ses som en arena för kompetens- och kunskapsutveckling. Att många av de organisationsförändringar som ägt rum inom både sjukvården och skolans värld tenderar att ge mindre utrymme för sådana kollegiala arenor, och därmed minskar kollegialiteten som styrningsmetod, kan tolkas som så att organisationsprofessionalismen breder ut sig på bekostnad av yrkesprofessionalismen. I sjuksköterskornas fall skulle detta kunna exemplifieras med hjälp av ökad utbredning av telefonrådgivning – och i gymnasielärarnas fall av det faktum att ämnesbaserade arbetslag ersätts av multidisciplinära arbetslag.

Utgångspunkten för avhandlingen är – enligt den nyinstitutionella teori som tillämpas – att förstå hur och varför organisationer förändras som ett resultat av faktorer i omgivningen. Uttryckt på ett annat sätt gäller det att förstå på vilket sätt organisatoriska mål och preferenser är ett resultat av institutionaliserade idéer om vad en organisation bör vara. Givet en sådan utgångspunkt hade det

varit rimligt att beskriva denna omgivning på ett mer utförligt och distinkt sätt. Vad är det i omgivningen som framkallar processtyrning och telefonrådgivning? Vilka normer, regler och kognitiva förhållningssätt handlar det om? Och hur går det till (vilka aktörer medverkar) när dessa översätts till den lokala kontext som ett landsting utgör? Den nyinstitutionella utgångspunkten bäddar för en bredare formulering av syftet jämfört med Anna Berg Janssons formulering: hur organisationsförändringar påverkar sjuksköterskeprofessionen. Vad den valda begreppsapparaten skulle kunna ge svar på är vad i omgivningsbetingelserna som inverkar på organisationens utformning och sätt att arbeta. I avhandlingen får vi veta en hel del om hur nya idéer att organisera och styra tillämpas lokalt, men mindre om hur de kan ses som ett resultat av institutionaliserade idéer i omgivningen. Hur dessa idéer "bosätter sig" i lokala organisationer blir inte utrett. Ett annat teoretiskt perspektiv som kunde ha fördjupats är professionsperspektivet. Det som dagens professionsforskning behöver fördjupa kunskapen om är professioners grännsarbete och de gränskonflikter som uppstår mellan olika grupper. Den mångfald av professionella som finns i det svenska välfärdslandskapet reser oundvikligen sådana frågor. Det är inte rimligt att i en avhandling gå till botten med allt detta, men det intervjumaterial som finns om sjuksköterskors, läkares och andra professionellas villkor i sjukvården hade kunnat utnyttjas mer för att förstå både telefonrådgivning och processtyrning.

Allt nog! Anna Berg Jansson reser viktiga frågor i sin avhandling inom ett samhällsrelevant område. Den binder samma organisationers strukturella villkor med professioners aktörskap på ett sätt som fler avhandlingar behöver utforska.